

Szöreg neve*

I.

Szöreg névfejtését először *Borovszky* kísérli meg (*BorCsa: II. 445. BorTor: 554.*). Szerinte a község neve „a kölest jelentő ósláv *sirek* szóban találja megfejtését”. Megerősíteni látszik ezt a véleményt, hogy mind a honfoglalás idejében, (*Ligeti Lajos: A magyarság őstörténete. Bp. 1945. kötetben: Deér József: A honfoglaló magyarság, 127. l.*), mind a mult században (*Fényes Állapot: IV. 577.*) termeltek kölest ezen a vidéken. Ugyancsak ilyen hajdani *sirek* alakot látszik bizonyítani az a tény, hogy 1723—25-ös évek körüli német térképeken a község neve így fordul elő. (*Lipszky János: Repertorium locorum objectorumque Hungariae etc. Budae, 1808. 657. l. és Torontaliensis V. tabula, X. 38. quadratum. Eperjessy Kálmán: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929. 9. l. 95. sz. Kriegsarchiv B. IX. a. 577.*) A kübekházi német lakosság ma is következetesen *sirek*-nek ejti Szőreget (*Juhász Kübek: 12. l. 20. jegyz.*) Ismeretes e név *Sirick* változata is. (*Szentkláray: 27. l.*)

A helyi népetimológia részben minden további magyarázat nélkül a *ször* szóból (vö. e szó eredetére *Bárczi: Szófejtő Szótár, 295.*), részben egy állítólagos *Szöreg* nevű ember nevéből, részben pedig a *sőreg* („accipenser”) nevű hal nevéből (vö. e név eredetére: *SzóF. 274. Gombocz: Ö. M. I: 114. II:86. és MNy. XIII:188. Beke: Nyr. 61:125. N. Sebestyén Irén: NyK. XLIX:43.*) származtatja községe nevét. Ez utóbbi halfajta erre felé, a Kőrös alsó folyásán és a Tiszán Tokajig igen gyakori volt. (*Herman Ottó: A magyar halászat könyve. Bp. 1887. II. k. 752—753, 765. P. Szalai Miksa: A Tisza halai. Bartucz Évkönyv, I:295. 300—301. ll.*)

A honfoglaláskori helységnevekkel kapcsolatban *Melich* említi Szőreget a X—XII. századbéli magyar eredetű helynevek között (*A honfoglaláskori Magyarország, 194 l.*), annak bizonyítására, hogy „a Marosközön a X—XI. században a magyarnyelvű lakosság a másnyelvű lakossághoz viszonyítva számbeli túlsúlyban volt.” (*J. h.*) Nem foglalkozik közvetlenül Szőreg névfejtésével, hanem csak a szerintem hasonló eredetű *Szörény* helységnév etimológiáját nyújtja.

A nyelvtörténeti adatokból visszakövetkezett egy ómagv. **Szeperin(ü)*, vagy **Szeperën(ü)* alakra (*i. m. 212.*), és ennek eredetéről kimutatja, hogy nem származhat sem az oláh, sem az orosz, sem a horvát, sem az egyházi latin hasonló hangzású alakjaiból, hanem csakis a bol-

* Részlet a szerzőnek „*Szöreg temesközi község nyelvjárásának hangtana*” című (*Szeged, 1947*) kéziratot doktori értekezéséből (94—102. ll.).

gár-török *savar* („murmeltier“, „mormota“) állat-, később (vö: *Pais: MNy. XVIII:30.*) személynévből.

A legnyomósabb ellenérvet, az egyházi latinból való származtatást (Severinus > Szever > Szér > Ször; vö: *Jacobus > Ják, Martinus > Martos, Valentinus > Vel stb.*) így cáfolja meg: „A magy. *Szeverin~*Szeverén szn.-nek az egyházi latin *Severinus*ból való származása azért valószínűtlen, mert egyetlen *Szörény* nevű helyünket sem hívják latin emlékeink *Sanctus Severinus*nak, sem magyarul *Szent Szörény*nek, márpedig kellene lenni ilyen adatainknak, ha a magy. *Szeverin~Szeverén szn. és a belőle keletkezett *Szörény* hn. végeredményben az egyh. lat. *Severinus*ra menne vissza. Fontos dolog, hogy latin okleveleink írói a magyar *Szeverén > Szörény* személy- és helynevet sohasem azonosították az egyh. lat. *Severinussal*, aminek bizonyítéka, hogy mindég az sz értékű magy. z-vel (vö: *Zeueren, Zeuren stb.*) és sohasem a lat. s-szel (tehát nem *Seweren, Seuren*) írták. Ez a körülmény azt bizonyítja, hogy a nevet nem tartották latinnak.“ (215. l.) *Melich* szerint egyébként „Szent Severinus tisztelete a keleti egyházban ismeretlen.“ (u. o.)

*Melich*nek a Szörény név bolgár-török eredetéről vallott fölfogását turkológiai szempontból adatokkal igazolta *Rásonyi Nagy László* (*MNy. XXVIII:508.*)

Melich szerint tehát a bolgár-török *Sever* szn. átkerült a magyarba (217. l.), és ebből „az ómagy. *Szever* szn.-ből -csa kicsinyítőképzővel alkotott szn.-nek emléke a háromszékmegyei *Szöröcse* falu neve, míg az -n~-m képzővel alakult *Szeverin~Szeveren~*Szeverim emlékét a Szörény~Szörénd nevű helyek őrzik.“ (218. l.) A kicsinyítőképző nélküli alakra is van példa: *Szér* nevű község (*Virágh Rózsa: Magyar helynevek eredete. Szeged, 1951. 80. l.*).

Moór Elemér a gyakori *Zperin* helynevet a szláv *zperj* („wild, fera“) szóból (l. *Miklosich: Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Heidelberg, 1927. 344. Vö: Miklosich: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien. 1886. 404 l.*) származtatja (*Ungarische Jahrbücher, VIII:584. l. jegyzet.*)

Pais Dezső Szöreg nevét a következőképp magyarázza: „Hangtörténeti alapon — írja (*MNy. XXVI:557.*) — visszavezethető *Szevregen* át *Szevereg*re vagy *Szeverek*re; ezekben pedig a török *Sever*: magyar *Szever* személynév -g vagy -k kicsinyítőképzős származékát láthatjuk.“ *Szever*, mondja *Melich* (216. l.) nyomán *Pais* (i. h.), egy bolgár kagán neve, *Glad* vezérnek testvére vagy fia lehetett, aki követte *Glád*ot az aldunai részekről a Tisza—Maros vidékére is. (*Pais: i. m. 556.*)

II.

Borovszky föltevése bizonyíthatatlan. Ellene szól, hogy a nyelvtörténeti adatok nem tudnak sehohol *sirek* alakról, hanem Szöregét következetesen *Zevreg*nek, *Zeurug*nek írják. I egfeljebb *Kemenes Pál* (*Melich János*) egyik közlése ejtethetne gondolkodóba: az 1742-es Zágrábban megjelent *Jambressich*-féle lexikon a „köleshez hasonló fekete gabona“ jelentésben a *Szirek*, *Szörek* alakot használja. *Melich* szerint ez a „kölest“ („mohrenhirse“) jelentő horvát szó átvétele. (*MNy. XI:522.*)

A német térképezők nyelvi tévedése és hazai német nyelvrokonai-

nak tőlük átvett szóhasználata nem nyelvtörténeti bizonyíték. A népetimológia megfejtés-próbálkozásai a képzelet szüleményei: semmi történeti, vagy egyéb alapjuk nincs. A *sőreg* nyelvtörténeti adatai ugyan nagyon hasonlítanak Szőregre: Besztercei szój. *seureg*, 1520—30: *sewreg* stb. (Gombocz. *MNy.* XIII:185—189. II. addigi irodalmát l. u. o.), de ekkor is magyarázatlan marad a bolgár-török *s* magyar *s* (=sz) változás kérdése (vö: Gombocz: *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischer Sprache.* MSFOu. XXX. Helsinki, 1912. 115—127. Gombocz: *Honfoglaláselőtti török jövevényszavaink.* Bp. 1908. *MNyT.* T. kiadv. 7. sz. 74—85. II. A *sőreg* Bárczi szerint a *csuvas ševrekü* „hegyes” szóból is származtatható. *SzóF*: 274.), és a következőesen kétféle (*MNy.* XIII:185 és *BorCsa*:II. 443.) írásbeli jelölés. Szőregről ugyanis egyetlen kivétellel, nincs *s*-sel, *sőregről* pedig egyáltalán nincs *z*-vel kezdődő adatunk.

Moór Elemér sem magyarázza meg alaposabban és kielégítően a fejlődést, sőt — szóbeli közléséből tudom — ma már nem is vallja idézett névfeljesít.

III.

Az eddigi kutatás szerint tehát *Melich* és *Pais* magyarázata deríthet fényt Szőreg nevére.

Melich szerint „a legrégebbi magyar *Szeverin(ü)~*Szeveren(ü)-ből a magyarban egyrészt *Szeürin*~*Szeürim*, majd *Ceürin*~*Szeürin*>*Szeürin*>*Szörény*, másrészt pedig *Szürin*>*Szürén*>*Szérén* fejlődött.” (*Melich*: 212. l.) Ez utóbbi fejlődéshez hasonló folyamat ment végbe például a **Tebetin*>*Tétény*, *Erdeuelin*>*Erdély*, *Tetetlen*>*Tetetlen* hn.-ekben. (l. m. 219. l.) A *Szürén* alak azonban nemcsak a *Szürin*>*Szürén*>*Szürén* változással fejlődhetett, hanem a *Szeürin*-ből is, mint a mai magyar *nöstény*, *öriz*, *szőr* szavak a R. *nesteen*, *heeryz*, *szér* alakokból. (*Melich*: i. m. 220.)

A régebbi *Szürény*-ből a mai *Szörény* elhasonulással keletkezett. (*Melich*: 212. l. vö. *ÓklSz.* örém, 726—727-hasábokon.)

Szörény írásbeli képe a nyelvtörténeti adatokban így alakult:

1233:*Scevrin*, 1233:*Zewrin*, 1237:*Cheurin*, *Ceurin*, 1270:*Zewren*, *Zeurinum*, XVI. szd: *Zewriniensi*, *Zeureniensi*, *Zereniensi*, XVII. szd: *Zöreny*, XVIII. szd.-tól fogva: *Szörény* (*Melich*: 211.).

Nagy a hasonlóság Szőreg nyelvtörténeti adataival:

1229:*Zeurug*, 1247:*Zewrug*, 1333:*Hewreg* (a *H* nyilván téves a *Z* helyett), 1350 körül: *Zewreg*, 1411: *Zevregh*, 1490, 1510: *Naghzewreg*, 1511: *Zewreg*, 1536: *Zeürek*, 1553: *Naghzewregh*, 1561: *Utraque Zewregh*, 1647: *Szöreg*, 1695: *Syrregh*, 1700: *Sőregh*, 1701: *Szeörögh*, 1719: *Szüreg*, 1723: *Sirick*, 1911: *Szöregh* (*BorCsa*: II. 443.)

E nyelvtörténeti felsorolásból látszik a nagyjából következetes írásmód. Ezek, valamint a *Melich* nyomán haladó *Pais*-féle magyarázati szerint tehát Szőreg neve a bolgár-török *ševor* (mormota) szóból származik, a *Ször*, *Szörce* és *Szörény* hn.-ekhez hasonlóan. (*Melich*: 218. l.)

IV.

Nem bizonyos azonban, hogy a *ševor* föltétlenül bolgár-török eredetű. Igaz, hogy a IX. sz. folyamán, kb. 824-től a X. századon át a hon-

foglalásig ezen a tájon bolgár-török nyelvű néptöredékek laktak (*Melich: 15—17. Magy. Tört. I. 97. Kniezsa: 455. Gombocz, MNy. XVII:16.*), de az itt élő szlávok hatásával is kell számolnunk. *Melich* tévedett, amikor azt állította, hogy *Sever* nevezetű embereket a szlávok közt nem találunk (*i. m. 216.*). Tapasztalatból tudom, hogy mai szerb nemzetiségünk között is ismert ez a név.

Az eredetétől függetlenül azonban a név a *Melich*-féle magyarázat szerint fejlődhetett.

Nem föltétlenül kell azonban elfogadnunk *Paisnak* a *Szever*>*Szevereg* (*Szeverek*) > *Szevreg*>*Szeüreg*>*Szörög* elképzelését sem (*MNy. XXVI:357.*), hanem egészen jól elképzelhető és föltehető az is, hogy az *ev*>*eü* > *ő* fejlődés előbb ment végbe (*Szever*≥*Szeüer* > *Ször*), s csak azután járult hozzá a -g kicsinyítőképző (*NyH⁷:92.*). Erre enged következtetni a többi, más-képzős (*Szöröse, Szörény*), vagy kivált képző nélküli (*Szer, Ször, Szörmező*) hn. mellett a hangtörténet is. A -g képzős alakra első adatunk 1239-ből való (*Zeurg, Wenzel: VII. 76.*). Minthogy az *eü*>*ő* monoftongizálódás már a XII. sz. vége felé megindul (*Melich, MNy. XIII:2.*), a *Zeurg*-alak tehát *Szeürög*nek, esetleg *Szörög*nek is olvasható. (*Vö: Kniezsa, MNy. XXIV:259. Szinnyei, MNy. XIII:67. NyK. XLIII:121.*) Előbbi adatunk nem lévén, nincs semmi okunk föltenni, hogy a -g még a *Szever* alakhoz járult. Az *ew* és *ev* jelölés még századokon át megmaradt az *ő* jelölésére is (*MNy. XIII:2. XXIV:260.*), s így nem korhatározó írásmód. (*Szinnyei, MNy. XII:254.*)

Végeredményben tehát *Szörög* nevének fejlődése — *Szörény*hez hasonlóan (*Melich:212. l.*) — így történhetett: bolgár-török vagy szláv *savar, sever* ómagy. *Szever*>*Szeüer*>*Szeür*>*Ször*. Ehhez a *Szeür* alakhoz, esetleg még később a *Ször* alakhoz kapcsolódott a -g kicsinyítőképző, s így lett *Szeür(ü)g*>*Szörög*>*Szörög* (ezek írásbeli képe: *Zeurg, Zevreg*), amikor az ómagyar kor vége felé a kettős magánhangzók monoftongizálódtak. (*Gombocz Hangt. 85—84.*)

V.

Szörög neve tehát pontosan beleillik a *Melich* által megfejtett hasonló alakú helynevek csoportjába: a *Szer* alak a *Ször*egnél egy fejlődési fokkal korábban és képző nélkül, a *Ször* és *Szörmező* a *Ször*eggel azonos fejlődéssel, képző nélkül. *Szöröse* rövidüléssel és -*cse* képzővel (*NyH⁷:98.*), *Szörény* hátraható elhasonulással (>*Szörény*) és -*n*, -*ny* képzővel (*NyH⁷:95.*), *Szörög* neve pedig a fentiekhez hasonlatos módon, de rövidülés nélkül, -g kicsinyítőképzővel és előreható elhasonulással (>*Szörög*) keletkezett.

Péter László

Jegyzet. Pusztán a *Szörög* nevére vonatkozó trolalom teljessége, valamint az érdekesség kedvéért idézem legalább jegyzetben délibábos szegedi nyelvésznöknek, *Szabó Mihály* „tanítóképződei igazgató” szöfejtését. „*A szegedi nyelvjárás története*” (*Szeged, 1898*) sokatigéző című füzetkötésében több lapon át (32—41 ll.) foglalkozik a *Szörög* szó „mai és eredeti jelentésével.” Az ősz — tudnivaló! — étkezést jelent a szegedi nyelvjárásban, ahol az emhör őszik: e „gyök” fordítottja, a szó — természetesen! — ugyanezt jelenti,

elsősorban „*étet adó növényt*“, amelyből e mellett *sző*-nek is. (33. l.) A föld is csupasz testét a növényekből *szövi* be. A *reg* annyi, mint *rög*. Szőreg tehát: „A föld szövi a reges, rögös, göröngyös felületébe vetett magvakból termő növényekből az ő kopaszságát, meztelességét betakaró zöld felöltőt, ruhát, szövetet, szöveget.“ (34. l.) A *reg*-nek másik jelentése: *ég*, például a *reggel* szóban (35.) A szegediek reggel Szőreg felé néznek és így szólunk: „De pir... a szőregi égálja!“ (36.) „Midőn a honfoglaló magyarok egyik törzse — fejti meg Horvát Istvánra emlékeztető gazdag képzelettel Szőreg eredetét Szabó Mihály (38.) — az Alföldön a Tisza és a Maros folyók szegénél-zugánál megtelepülvén, a tőle keletfelé eső földrészt a felette elterülő égálj színéről nevezé el e szóval: *szőreg*, mely ősz szittya szó bizonyára ismeretes vala előtte ily jelentésben: *napkeleti égtáj*, melynek manapság már ez a neve: napkelet felé eső vidék, földrész. Megismertetvén a Szőreg szóban szereplő két gyökszó eredeti jelentéseit, ezekből már megállapítható az egész szónak ily eredeti jelentése: Az ember (*sző*) a föld és ég (*reg*) termése, szövése vagy érthetőbben: az egész szónak ily eredeti jelentése: Az ember (*sző*) a föld és ég (*reg*) termése, szövése vagy érthetőbben: az ember a föld és ég szülöttje, fia.“

Irodalom. A cikkben rövidítve jelzett művek az előfordulás sorrendjében a következők:

Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig, I—II. Bp. 1896—7.

Borovszky Samu: Torontál vármegye (Magyarország városai és vármegyéi) (Bp. é. n.) (1911).

Fényes Elek: Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. 2. kiad. Pest, 1841—43. I—IV.

Juhász Kálmán: A százéves Kübekháza, Szeged, 1944. (Csanádv. Kt. 39.)

Szentkároly Jenő: Száz év Délmagyarország újabb történetéből (1779-től napjainkig) I. Temesvár, 1879.

Hóman—Szekfű: Magyar Történet, 2. kiad. I—V. Bp. 1939.

Kniezsa István: Magyarország népei a XI. században. Bp. 1938. (Köny. a Szent István Emlékkönyvből).

Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár, Pest, I—XII. 1860—1874. (VII. k 1869.)

Gombocz Zoltán: Összegyűjtött művei II. 1. füzet, Bp. 1940. Magyar történeti nyelvtan. Hangtan. (1. Magyar fonétika. 2. Magyar hangtörténet.) Szerk: Laziczius Gyula—Pais Dezső.

Bartucz Lajos (szerk.): Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve, I. Szeged, 1946.

LASZLÓ PÉTER: L'ETYMON DE SZÖREG,
(Résumé)

L'auteur donne d'abord la critique et l'explication des opinions connues jusqu'ici concernant l'étymologie du nom de la commune Szőreg du comitat Torontál. Puis il applique les résultats de M. J. Melich concernant la matière des noms de lieux de l'époque de la conquête hongroise, et, en développant l'opinion de M. D. Pais sur l'origine du nom de la commune, il le fait dériver du nom de personne slave ou bulgare-turc Sever à l'aide des théories détaillées de l'histoire de l'établissement, de la politique, de l'écriture et de la phonétique. D'après cela, le nom de Szőreg provient de l'ancien hongrois Szever qui dérive du slave ou bulgare-turc Sever. Il passe par le développement Szever > Szeüer > Szeür > Ször et par l'addition du diminutif -g attaché à la forme Szeür ou Ször (cf. Szinyeyi: Magyar Nyelvhasználat. Linguistique comparée de la langue hongroise. (Paru en langue hongroise.) Budapest, 1927, 7e éd. pag 92), Szeürüg > Szörüg > Szőreg s'est formé par une dissimilation progressive.